

MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA NAUKOWA
„MORZE WOKÓŁ NAS... »BO TAKIE JEST ROZLEGŁE I STRASZNE«»
Z OKAZJI 560. ROCZNICY PRZEJŚCIA GDAŃSKA POD PANOWANIE
KRÓLA POLSKI KAZIMIERZA JAGIELLOŃCZYKA
(GDAŃSK, 22–23 V 2014 ROKU)

W 2014 r. mija 560. rocznica przejścia Gdańska pod panowanie króla Kazimierza Jagiellończyka. Z tej okazji Muzeum Miasta Gdańska oraz Uniwersytet Gdański zorganizowały konferencję naukową poświęconą tematyce morskiej. Tytuł nawiązuje do klasycznej książki o świecie morskim autorstwa Rachel L. Carson *Morze wokół nas*, wydanej nakładem Polskiego Instytutu Wydawniczego w 1962 r. w Warszawie.

Uroczystego otwarcia obrad w Wielkiej Sali Dworu Artusa dokonali Adam Koperkiewicz – dyrektor Muzeum Historycznego Miasta Gdańska oraz Mateusz Kusznerewicz – prezes Zarządu Fundacji Gdańskiej. Następnie prof. Beata Możejko z dr Ewą Bojaruniec, jako merytoryczne kuratorki konferencji, wprowadziły zebranych gości w tematykę konferencji. Wykład otwarcia, wygłoszony przez prof. Błażeja Śliwińskiego (Uniwersytet Gdański), ukazywał odwieczny morski charakter Gdańska. Szczególnie dużo uwagi referent poświęcił miastu na prawie lubeckim (sprzed 1308 r.), wychodząc z założenia, że morskie

dzieje Gdańska kojarzone są głównie z okresem jego późnośredniowiecznej i wczesnonowożytniej świetności. Niestety nieobecny był prof. Henryk Samsonowicz (Warszawa), którego wykład o polityce morskiej miast hanzeatyckich odczytała prof. B. Możejko.

Jako pierwszy z zaproszonych gości zaprezentował swój referat dr hab. Andrzej Wypustek (Wrocław), który przedstawił najnowsze odkrycia archeologiczne związane z lokalizacją bitew morskich z czasu pierwszej wojny punickiej u wybrzeży Sycylii („Odkrycia w rejonie Trapani na Sycylii a historia rzymskich wojen na morzu”). Najcenniejszymi dla archeologów znaleziskami są rostra – metalowe okucia dziobów okrętów z wrytymi inskrypcjami oraz wizerunkami bóstw opiekuńczych mających nieść pomyślność w starciach bitewnych. Liczne uszkodzenia metalowych trójzębów pochodzących z okrętów obu stron konfliktu oraz pozostałe w nich szczątki strzaskanych jednostek ukazały skuteczność zastosowania owego elementu w starciach morskich.

Prof. Danuta Quirini-Popławska (Kraków) w obrazowy sposób zaprezentowała codzienną rzeczywistość pielgrzymów udających się w drogę do Ziemi Świętej drogą morską („Dole i niedole morskiej podróży do Ziemi Świętej w późnym średniowieczu”). Do ciekawszych zagadnień należały: sposoby przygotowania się do wyprawy, zakup galery, warunki egzystencji pielgrzymów na pokładzie statku oraz ich wyżywienie. Mgr Agata Seruga (Gdańsk) ukazała natomiast sprzeczne emocje targające ludźmi w stosunku do morza oraz mity krążące o zamorskich wspaniałościach i dziwach („Pomiędzy strachem a fascynacją: wpływ morza na człowieka późnośredniowiecznego”). Pierwszy panel konferencyjny zakończyło wystąpienie dr Aleksandry Barwickiej-Makuli (Katowice), omawiającej podróż Zygmunta III Wazy do Szwecji w 1593 r. w świetle wspomnień członków orszaku króla („„Do Kolmaru król kazał okręty sterować, lecz próżno wiatrom, i też morzu rozkazywać». Podróż Zygmunta III Wazy do Szwecji w 1593 roku”). Niebezpieczeństwa związane z podróżą morską do Szwecji barwnie opisali m.in. dworzanin królewski Wacław Kielczewski, a także żona Zygmunta III, Anna Austriaczka (Habsburżanka). Referentka skonstatowała, że częstsze podejmowanie podróży morskich w XVI w. nie zmniejszyło dotychczasowego strachu przed morzem.

Obrady poobiednie, w Wielkiej Sali Wety Ratusza Głównego Miasta Gdańska, poprowadziła prof. B. Możejko. Mgr Julia Możdżeń (Toruń) przedstawiła wyniki swoich badań związanych z zapiskami gdańskiego szypra Caspra Weinreicha z lat 1461–1496, krytycznie odnosząc się do dotychczasowych ustaleń nad gatunkiem i przeznaczeniem owego zbioru notatek. Referentka dostrzegła w nich pozostałość księgi interesów („Postrzeganie morza w zapiskach gdańskiego szypra Caspra Weinreicha z lat 1461–1496”). Odniosła się też do kwestii poczucia tożsamości szypra, silnie identyfikującego się z macierzystym portem, oraz jego pragmatycznego stosunku do przestrzeni morskiej. Dr Michaela Antonín Malániková (Ołomuniec) postawiła pytania o postrzeganie morza przez czeskich kronikarzy oraz autorów przewodników podróżniczych okresu średniowiecza, skupiając się na sposobie patrzenia na morze przez nację niemającą do niego dostępu („The sea in Czech medieval chronicles and travelbooks”). Morze było dla nich rejonem geograficznym kojarzonym z bezkresem i dałą, łączono je z symboliką elementu wody. W omawianych kronikach czeskich, np. w *Zbraslavskiej kronice* czy opisie podróży Václava Šaška z Břfkova (XV w.), odnaleźć można alegorie nawiązujące do biblijnego piasku morskiego czy parable nawigacji podczas sztormu jako życiowej podróży.

W swym referacie dr Justyna Wubs-Mrozewicz (Leiden) naświetliła m.in. zagadnienie prawnego rozróżniania działalności pirackiej i kaperskiej oraz jego praktyczne zastosowa-

nie („Rozwiązywanie splątanych interesów. Konflikty miasta Gdańska i kupców gdańskich związane z działalnością kaprów w XVI w.: prawo i dyplomacja”). Badaczka wykazała, że kategoria wojny sprawiedliwej była kryterium przyznawania się władz danego miasta lub kraju do odpowiedzialności za działalność kaprów. Inaczej miało się dziać w przypadku inicjatyw prywatnych. Istotą kwalifikowania danej działalności jako pirackiej lub kaperskiej było zaistnienie owego czynnika poczucia odpowiedzialności za czyn. Mgr Paweł Sadłoń (Gdańsk) skupił się natomiast na sposobach „Rozwiązywania konfliktów gdańsko-duńskich zatargów żeglugowych w latach 1491–1509”. Referent zwrócił szczególnie uwagę na list jako podstawowe narzędzie w komunikacji związanej ze składaniem skarg, ale i rozwiązywaniem konfliktów.

Po przerwie kawowej obrady poprowadził dr hab. inż. Wojciech Litwin (Gdańsk). Jako pierwszy wystąpienie odczytał dr Dariusz Kaczor (Gdańsk), charakteryzując żeglarzy jako grupę społeczną, zwracając uwagę na ich status prawny i odbiór przez innych mieszkańców miasta („Ludzie morza w konflikcie z Temidą. Sprawy przeciwko marynarzom przed sądami gdańskimi w XVI–XVIII wieku”). Zebrany materiał źródłowy pokazał, że konflikty, w których marynarze byli stronami, dotyczyły głównie dyscypliny na statku, kłótni o towar przewożony na własny rachunek, sporów z oberżystami o nieuregulowane rachunki oraz rozmaitych spraw majątkowych. Wystąpienie dr Ewy Łączyńskiej (Słupsk) przełożono na kolejny dzień obrad. Dotyczyło ono morskich katastrof na Morzu Bałtyckim w okresie nowożytnym („Navigare necesse est, vivere non est necesse. Katastrofy morskie na Bałtyku w XVIII–XIX wieku”). Jako następna przedstawiła swój referat dr Ewa Barylewska-Szymańska (Gdańsk), rekonstruując, na podstawie inwentarza dóbr wdowy po żeglarzu Salomonie Peterssenie, status społeczny owej rodziny, a także jej stosunek do przedmiotów modnych oraz starych („Dobytek wdowy po żeglarzu Salomonie Peterssenie na tle wyposażenia domów gdańskich drugiej połowy XVIII wieku”). Wśród dobytku Anny Kateriny Peterssen znalazły się także sprzęty zamorskie, takie jak angielski zegar, holenderskie wazy czy klatka na papugę – prawdopodobnie przywiezione z zamorskich wypraw męża.

Jako ostatni tego dnia obrad wystąpił mgr Tomasz Bednarek (Gdańsk), podsumowując wyniki badań archeologicznych, uznanego przez wiele lat za zaginiony, wraku porcelanowca z Zatoki Gdańskiej. Najnowsze badania pozwalają datować zastawę stołową na nim odkrytą na lata czterdzieste i pięćdziesiąte XIX w. Po zakończeniu obrad uczestnicy udali się na uroczystą kolację.

Drugi dzień obrad rozpoczęto ponownie w Wielkiej Sali Wety Ratusza Głównego Miasta Gdańska. Prowadzący sekcję poranną – prof. Sobiesław Szybkowski (Gdańsk) – poprosił o przedstawienie referatu dr. hab. Bogdana Burligę (Gdańsk) („»Wolni i dlatego zuchwali«: polityczne i społeczne uprzedzenia wobec ludzi morza w piśmiennictwie greckim epoki klasycznej”). Referent poszukiwał przyczyn negatywnego wizerunku żeglarza w starożytnych Atenach. Jednym z czynników go kształtujących było paranie się przez marynarzy, jako obywateli *polis*, płatną pracą. Mgr Michał Baranowski (Szczecin) natomiast ukazał słuchaczom świat nowel greckich, omawiając literackie toposy podróży morskiej m.in. w *Opowieściach efeskich* Ksenofonta z Efezu („Morze w romansach greckich”). Referent szczególnie uwagę zwrócił na sposób przedstawiania piratów, których napaść bohater noweli musiał odeprzeć, oraz na wątki miłosne. Dr Martin Čapský (Opawa) omówił stosunek cesarza Karola IV Luksemburskiego (1346–1378) do piratów („Cisar Karel IV. a pirati”). Dr Jakub Morawiec (Katowice) przedstawił znaczenie motywu „Trudów podróży morskiej w poezji skaldów”. Skandynawskie kennigi wykorzystywały, zdaniem badacza,

ów motyw jako niezbędny element biografii władcy. Rozpruwanie „gór morskich”, tj. fal, panowanie nad „rumakiem burzy”, czyli statkiem, czyniło z żeglarza „strażnika toczącego się morskiego wozu” i „tego, który dostarczał tarcze na dziób statku”. Innymi słowy – nieustanne pokonywanie żywiołu morskiego było uosobieniem męstwa, odwagi i potencji żeglarza-wojownika.

Kolejną sekcję po przerwie kawowej poprowadziła prof. B. Możejko. Dr hab. Waldemar Ossowski (Gdańsk) przedstawił słuchaczom historyczny rozwój konstrukcji statków bałtyckich („Pierwsze statki bałtyckie – w świetle badań archeologicznych”) oraz najnowsze ustalenia archeologiczne związane z możliwością istnienia tzw. Bramy Wodnej na nabrzeżu Motławy w dwunastowiecznym Gdańsku. Prof. Balázs Nagy (Budapeszt) omówił węgierskie kontakty handlowe z portami śródziemnomorskimi, czarnomorskimi i adriatyckimi w średniowieczu („Maritime connections of a non-maritime country: the case of late medieval Hungary”). Dr Martin Nodl (Praga) („Moreocimasuchozemcu”) w interesujący sposób przedstawił wyobrażenia średniowiecznych czeskich podróżników mających po raz pierwszy kontakt z żywiołem morskim. Bazując na pozostawionych przez nich zapiskach z podróży (XV i XVI w.), badacz ukazał np. przekonanie pielgrzymów o głębokiej pobożności żeglarzy, ze względu na dzielącą ich od morza jedynie pięciocentymetrową drewnianą burtę. Ze zdziwieniem konstatować mieli fałszywość tego założenia. Podróżnicy doradzali, by wybrać stary statek, miał on bowiem zabezpieczać przed napadem piratów. Niektórzy żywili przekonanie o możliwości ujeżdżania delfinów i wyrażali zdziwienie, że istnieją ludzie chcący ujarzmić morską przestrzeń, stwierdzając, że morze jest dla ryb, a nie dla człowieka.

Analizę treści obrazu *Okręt Kościoła z Dworu Artusa* w Gdańsku zaprezentował prof. Andrzej Woziński (Gdańsk), zwracając szczególną uwagę na symbolikę astrologiczną. Po przerwie obiadowej mgr Paweł K. Gąsiorczyk (Kraków) przedstawił działalność kupiecką angielskiego handlarza Roberta Sturmy na Morzu Śródziemnym („Początki angielskiej obecności na Morzu Śródziemnym w późnym średniowieczu na przykładzie działalności Roberta Sturmy’ego z Bristolu (ok. 1400–1458)”). Prof. Ryszard Skowron (Katowice) zaprezentował szczegóły projektu utworzenia polsko-portugalskiej kompanii handlowej autorstwa Alberta Struziego w 1623 r. Dr Monika Brzostowska-Jankiewicz (Gdańsk) omówiła ikonografię dzieł szkoły holenderskiej i flamandzkiej z XVII i XVIII w., znajdujących się w zbiorach Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku. Ostatni panel rozpoczął referat dr. Juliusa Žukasa (Kłajpeda), który omówił rolę Kłajpedy w handlu morskim w średniowieczu i nowożytności. Następnie prof. Andrzej Groth (Gdańsk) przedstawił rozwój i dzieje floty gdańskiej na przełomie XVII i XVIII w. Jako ostatnia swoje wystąpienie zaprezentowała prof. Gabriela Majewska (Gdańsk), przedstawiając „Szwedzką relację z podróży do miast nadbałtyckich z połowy XVIII wieku”. Następnie prof. B. Możejko podsumowała ostatni dzień obrad i zaprosiła uczestników konferencji na wycieczkę do Sopotu.

Julia Możdżeń (Toruń)